

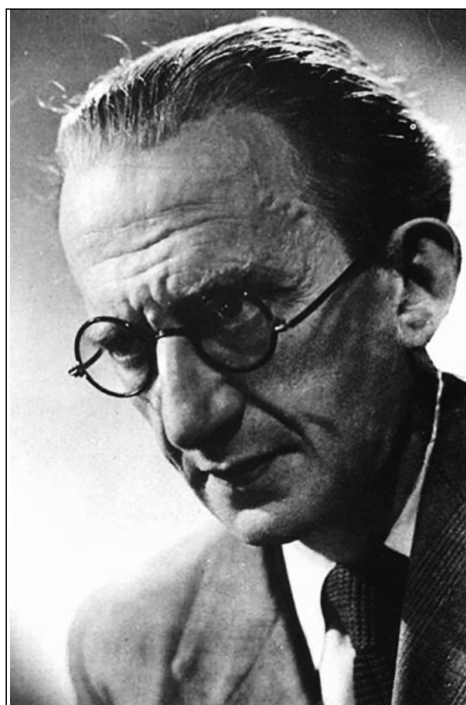
Maurice Merleau-Ponty

Levél Lukács Györgynek

Jóllehet 1945 előtt Lukács György munkásságát még nem nagyon ismerik Franciaországban, közvetlenül a háború után, főleg a fiatal kommunista értelmiség körében, egyre nagyobb az érdeklődés a marxista filozófus iránt. Ennek az érdeklődésnek a magyar Szekeres György az egyik központi alakja.¹ Ez utóbbi, miután filozófiai tanulmányokat folytatott a Sorbonne-on, és részt vett a francia ellenállásban, olyan – nagyjából azonos életkorú – fiatal kommunista értelmiségiekkel tartott fenn szoros baráti kapcsolatot, mint az újságíró Pierre Hervé, Pierre Courtade vagy a későbbi szociológus Edgar Morin. Lukács György az ő szemükben valamiféle „modellje”, ha nem „példaképe” a kommunista értelmiséginek, már csak azért is, mert nagy múlt van mögötte: már részt vett egy forradalomban, sőt megtapasztalta a Szovjetunióbeli száműzetést is. Nem csoda, hogy kézzel kézre adják az egyetlen általuk ismert könyvét, a Történelem és osztálytudatot, még akkor is, ha tudják, a szerző már megtagadta ezt a fiatalkori munkáját.

Ezek a fiatalok, akiket a fasiszmus elleni harc, a Népfront élménye meg az ellenállás tapasztalata sodort a kommunista párthoz, elméletileg igen közel álltak a náluk jó egy évtizeddel idősebb és filozófiai jónál képzetesebb Maurice Merleau-Pontyhoz, akiben valamiféle mentort láttak. Ez utóbbi 1945-ben az Észlelés fenomenológiája² című művével szerzett a Sorbonne-on doktori fokozatot, és ebben az időben már a lyoni egyetem filozófia-tanszékének docense. De emellett tagja az akkortájt induló Les Temps Modernes szerkesztőbizottságának, jó kapcsolatban van Jean-Paul Sartre-val és körével, jó kapcsolatban a Gallimard kiadóval, és bár soha nem lépett be a kommunista pártba, közel áll a marxizmushoz is, miközben a Sartre-féle egzisztencializmust is magáénak érzi.

Merleau-Ponty is erősen érdeklődik Lukács György munkássága iránt, legelőször is azért, mert az ő szemében ez utóbbi nem a megmerevedett szovjet marxizmus, hanem

Lukács György
az 1940-es években

az elevenebb „nyugati marxizmus” képviselője, de emellett azért is, mert a francia filozófus valamiféle szintézisben szeretné egyesíteni a marxizmust az egzisztencializmussal. (Merleau-Ponty – meglehetősen naivan – nemcsak meg van győződve ennek lehetőségéről, de egyik 1947-es cikkében Lenin stratégiai gondolatainak „egzisztencialista jellegéről” beszél.) Nyilván annak is ez lehet a magyarázata, hogy Jean-Paul Sartre 1943-ban közreadott filozófiai művének, A lét és a semminek³ egy példányát is csatolja Szekeres Györgyre bízott levelébe. Merleau-Ponty abban reménykedik, hogy – hála Lukácsnak – létrejöhet valamiféle termékeny dialógus az egzisztencializmus meg a marxizmus között, ezért is ajánlja fel a filozófusnak a Les Temps Modernes-ben való publikálás lehetőségét, és ezért kéri ki a levélben a marxista filozófus véleményét a tudat nézőpontját privilegizáló „belső” perspektívára és a „külső” perspektívát privilegizáló marxizmus ellentétének meghaladásával kapcsolatban.⁴

A levélben az is szóba kerül, hogy a Gallimard esetleg vállalkozna Lukács György valamelyik művének kiadására. Ebből, legalábbis közvetlenül a háború után, nem lett semmi. Így az elkészült fordítások, mint például Existentialisme ou marxisme? Kelemen Imre tolmácsolásában csak 1948-ban jelent meg a magyar származású Nemes-Nágel Lajos által alapított Nagel kiadónál. Jellemző azokra az időkre, hogy Lukácsnak egyáltalán nem volt kifogása az ellen, hogy műveit ugyanaz a kiadó gondozza, amelyik az egzisztencialisták műveit is közreadja. A negyvenes évek végére azonban – és ebben a párizsi Kravcsenko-per ugyanúgy szerepet játszott, mint a hazai Rajk-per – hirtelen megcsappan Franciaországban a Lukács György iránti érdeklődés, és csak a hatvanas évekkel veszi kezdetét a magyar filozófus legfontosabb műveinek kiadása...

Á. P.

Maurice Merleau-Ponty,
a lyoni egyetem tanára
24 rue de la Tour Paris XVI

Párizs, 1946. május 24-én

Tisztelt Lukács György!⁵

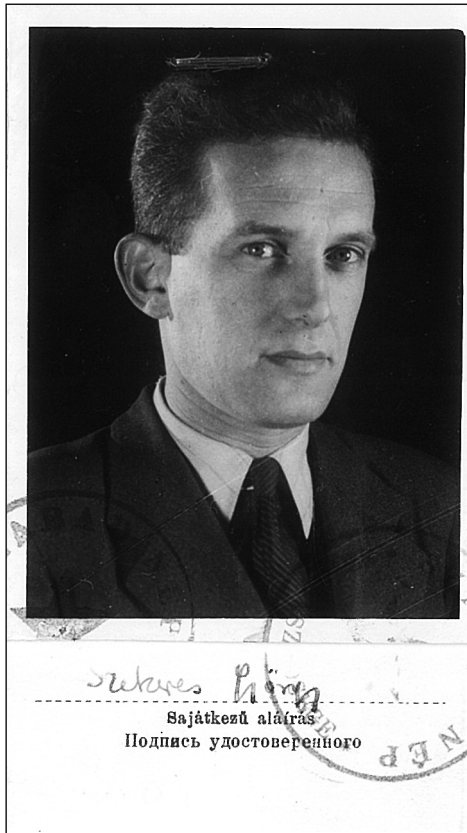
Szekeres György biztatása nélkül aligha mertem volna levelet írni Önnek, holott nagyon is szeretném elmondani, milyen nagy az Ön munkássága iránti érdeklődés Franciaországban, főleg a Kommunista Párt köreiben. A Pierre Hervével⁶ folytatott beszélgetések, továbbá az a tény, hogy a *Cahiers de l'Action*⁷ írást kért Öntől, valamint az a tény is, hogy mifelénk eléggé alacsony az elméleti viták színvonala (és ami vita van, az is inkább polémia, mint tudományos eszmecsere), mind arról győzött meg, milyen hasznos is volna, ha a francia marxisták megismerkedhetnének az Ön munkásságával. És milyen jó volna – jóllehet, így aligha fogalmazódik meg bennük az igény –, ha az Ön művei eljutnának hozzájuk. Csakhogy az egyetlen műve, amit ismernek Franciaországban (és ami, mivel kis példányszámban jelent meg, kézről kézre jár), a *Történelem és osztálytudat*,⁸ vagyis pontosan az a könyv, amivel Ön már nem tud azonosulni. Márpedig csakis úgy ismerhetjük meg az Ön marxizmus-értelmezését, és korrigálhatjuk a marxizmusról alkotott itteni elképzeléseket, ha eljuttatná hozzánk a művei bibliográfiáját (legalábbis azokat, amelyek német nyelven jelentek meg), és ha lehetséges, egy-egy példányt is küldene mindegyik könyvéből. Haza-utazása után, nagyon remélem, Szekeres György is meg fogja erősíteni Önnek a benyomásaimat. Nyilván azt is el fogja mondani, milyen különleges figyelemmel és milyen szellemben fogom olvasni azokat a könyveit, amiket eddig nem sikerült beszereznem.

Biztos vagyok benne, hogy azokat a kommunista barátainkat, akik szintén érdeklődnek tudományos munkássága iránt, az enyémhez hasonló indítékok vezették Önhöz, más szóval bennük is megfogalmazódott valamiféle igény a belső és a külső viszonyának elméleti feldolgozására. Tettek erre eddig is erőfeszítéseket, de ezek a kísérletek nem voltak kielégítőek. Egyrészt úgy látom, hogy a belsőt ugyanúgy nem lehet a külsőre, és a szubjektívet ugyanúgy nem lehet az objektívra redukálni, mint ahogyan elválasztani se lehet őket. Szerintem az a probléma lényege, hogy egyszerre kell megértenünk: bár soha nem lesz belőlünk dolog, mégis a történelemnek vagyunk a gyermekei. Meggyőződésem, hogy a kritikának – egymással párhuzamosan – két szinten kell

kifejtenie tevékenységét, egyik az ideológiának, vagyis az egyéni motivációknak a szintje, másik pedig az infrastruktúráké meg az általánosságé – mivel csakis így lehet megmutatni, hogy itt is, ott is (a szó szoros jelentésében) ugyanarról az egy drámáról van szó. Nálunk nem könnyű ezekre a kérdésekre kielélt válaszokat találni. Franciaországban (a „francia szellem” mechanisztikus hagyományainak megfelelően) eleve rossz szemmel néznek minden dialektikus gondolatra. Ezen a téren, és ebben biztos vagyok, csak akkor léphetnénk előre, ha a francia közönség végre megismerkedhetne a valódi marxista módszerrel végzett konkrét elemzésekkel, vagyis olyan elemzésekkel, amelyek végre feltárják az egyén történelmi lényegét, nem egyszerűen félretolva mindazt, amit az írt, mondott vagy gondolt, hanem – épp ellenkezőleg – annak révén, amit írt, mondott vagy gondolt; más szóval olyan elemzésekkel, amelyek – ahogyan Marx mondja – egyszerre ragadják meg az egyén „filozófiai létét”, „jogi létét” és „gazdasági létét” stb.⁹ A Montaigne- és Stendhal-tanulmányait¹⁰ sajnos nem ismerem, mégis úgy képezem, mindkettő jó példája lehet ennek a módszernek. Az az érzésem, hogy Ön nem leegyszerűsít, és nem is sematizál, hanem rekonstruálja az író egyetlen létezési módját, azt, amit az író mindenütt kifejezett, és azt, ahogyan történelmi helyzetét feldolgozta.

Ha ilyen jellegű tanulmányok franciául is hozzáférhetőek lennének, és ha a közönség látná, hogy az elemzés módszere meg az értelmezés módszere nem vetélytársai egymásnak, hanem egy irányba tartók, ha látná, hogy korántsem a tudat vagy a szabadság megtagadásáról, hanem kiteljesedésről van szó, már akkor is sokat tettünk a franciaországi vitakultúra fejlődéséért. Állítólag néhány esszéjén már dolgozik a Gallimard kiadó egyik fordítója,¹¹ de halom, ezek az írások nem azok közül valók, amelyekben az Ön módszere a leglátványosabb, nyilván a kiadó olyan könnyen emészthető szövegeket keresett, amelyek alkalmasak az Ön iránti érdeklődés felkeltésére. Megkérhetném-e, hogy nézzen utána, vannak-e a művei között olyan esszék, amelyek – ha itt közreadhatnánk őket – közelebb vihetnének minket az imént említett problémákhoz? Mindenesetre, biztosíthatom, a barátaim is meg a *Les Temps Modernes* olvasói is nagy érdeklődéssel fogadnák őket. Sőt, ha nincs ellenére, maga a folyóirat is szívesen közölné – ha csak részleteket is – ezekből az esszékből.¹²

Befejezésül hadd adjak hangot egy személyes – és már-már tapintatlan – kívánságnak: azt szeretném tudni, van-e olyan írása, amelyben összefoglalja az Ön által megtagadott *Történelem és osztály-*

**Szekeres György arcképe
újságíró-igazolványában, 1946**

tudat legfontosabb téziseit? Az az érzésem ugyanis, hogy ennek a könyvnek a közreadása és megtagadása nagyon világosan szembesít minket a belső és a külső viszonyának problémájával. Ha volna ilyen írása, az egész biztosan megmutatná, miképpen lehetséges, hogy lényegében igaz tézisek – meghatározott körülmények között – történelmileg elhibáztak legyenek, amiként azt is, hogy szintiszta lényeg nem létezik. Az a gondolat, amely szerint adott történelmi fejlődési szakasz kizár bizonyos elméleti tisztázásokat, szélsőséges esetben nagyon is védhető, és ettől még nem tűnik el az igazság fogalma, és a *praxis*ból sem lesz *pragmatizmus*. De csak egy feltétellel: ha kidolgozzuk ennek a fejlődési szakasznak a teóriáját, a teória hiányának teóriáját. Ezért is érdekel annyira, hogy Ön ma hogyan értelmezi ezt a régi könyvét. Magától értetődik, hogy ha nincs ilyen írása, udvariatságnak volna ilyesmit kérni Öntől.

Remélem, nem veszi zokon, hogy franciául írok, német nyelvű levélre nem futja a német tudásomból, magyarul meg nem tudok. De előre is hálás vagyok minden értékes felvilágosításért, amit kaphatunk Öntől, és kérem, fogadja őszinte nagyrabecsülésemet.

Ádám Péter fordítása

JEGYZETEK

- ¹ Szekeres György (1914–1973) részt vett a francia ellenállásban, majd diplomata, újságíró, műfordító, szerkesztő. Lásd, SZEKERES-VARSA Vera, *Szalamandra*, Budapest, L'Harmattan, 2014; valamint <https://www.centropa.org/hu/photo/szekeres-gyorgy-felszabadult-parizsban>
- ² *Az észlelés fenomenológiája*, fordította SAJÓ Sándor, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2012.
- ³ *A lét és a semmi: Egy fenomenológiai ontológia vázlatja*, fordította SEREGI Tamás, Budapest–Szeged, L'Harmattan – SZTE Filozófia Tanszék, 2006.
- ⁴ Minderről lásd, A. BOUFFARD – A. FERON, „Marxisme orthodoxe ou marxisme occidental ? La réception de Lukács en France dans les années 1940 et 1950”, *Actuel Marx*, 69. szám, 2021/1, Presses Universitaires de France, Paris, 11–27.
- ⁵ A levél, amelyet a budapesti Lukács Archívumban őriznek, a Presses Universitaires de France kiadásában megjelenő *Actuel Marx* időszakos kiadvány 69. Lukács-külsőszámában (2021/1.) látott napvilágot.
- ⁶ Pierre Hervé (1913–1993) kommunista aktivista, filozófianár és újságíró.
- ⁷ Az 1943-tól 1949-ig megjelenő *Action* című kommunista hetilapnak volt rövid életű melléklete.
- ⁸ Mivel a mű franciául *Histoire et conscience de classe* címen csak 1960-ban jelent meg a párizsi Éditions de Minuit gondozásában, Merleau-Ponty az 1923-as német kiadásról beszél.
- ⁹ Merleau-Ponty *Marx Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből* című munkájára céloz, ezt a művet a francia filozófus *Marxisme et philosophie* című írásában elemezte (lásd, *Sens et non-sens*, Nagel, 1948).
- ¹⁰ Merleau-Ponty feltehetően a *Balzac, Stendhal, Zola* című könyvre gondol (Hungária, évszám nélkül), a Lukácsnak tulajdonított Montaigne-esszé félreértés lehet.
- ¹¹ Hogy mi lehetett a Gallimard-nál 1946-ban készülő kötet, amely végül nem jelent meg? A magam részéről a *Lélek és a formákra* vagy *A regény elméletére* gondolok. A rangos francia kiadó csak sokkal később, már a hatvanas években kezdte meg a filozófus műveinek rendszeres kiadását.
- ¹² Lukács György végül nem adott írást a folyóiratnak.

